

- різноманітні премії, що пропонуються в речовій формі. Це може бути додаткова одиниця товару, товар-новинка, пробник, які вручають покупцю безоплатно за умови купівлі конкретної кількості товарних одиниць або товару на певну суму.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. **Український ринок пива:** стан та тенденції розвитку // Маркетинг і реклама – 2007 р., 37-8, С. 50-56.
3. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrbeer.kiev.ua/news/articles>
4. **Власне соціологічне** опитування споживачів пива Львівської обл., проведене у травні 2008 р.

УДК 336.226.11 *Аспір. І.Р. Безпалько*¹ – *Українська академія друкарства* **ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ВІДСОТКІВ**

Розглянуто особливості та порядок оподаткування доходів фізичних осіб в Україні у вигляді відсотків за борговими вимогами чи зобов'язаннями. Визначено низку негативних наслідків щодо їхнього оподаткування. Запропоновано зменшити надмірне податкове навантаження шляхом вилучення з переліку доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, доходів у вигляді відсотків за депозитними вкладками та ощадними сертифікатами.

Ключові слова: податкове навантаження, податок з доходів фізичних осіб, оподаткування, відсотки за борговими вимогами чи зобов'язаннями, депозити, ощадні сертифікати.

Post-graduate I.R. Bezpalko – Ukrainian printing academy **Features of percents taxation**

The peculiarities and procedures of natural persons' income in the form of debt duties interests have been analyzed in this article. The negative results of taxation have been identified. The suggestion was made to reduce an excessive taxation rate by excluding the taxation of interests obtained from the bank deposits and deposit certificates which are the part of natural persons' incomes.

Keywords: tax loading, tax from the profits of physical persons, taxation, percents after promissory requirements or liabilities, deposits, saving certificates.

Постановка проблеми. Відомо, що надмірне податкове навантаження є негативним чинником державної податкової політики, який відповідно впливає на розвиток економічних відносин у країні, стримує ділову активність суб'єктів господарювання, уповільнює зростання валового внутрішнього продукту та є однією з причин виникнення таких кризових явищ у суспільстві, як соціальна напруженість і загальне зубожіння населення.

За різними даними, рівень податкового навантаження в Україні становить "70–80 % отриманого доходу без урахування податкових навантажень на заробітну плату та собівартість продукції", тоді як у розвинених країнах світу величина цього показника змінюється від 30 % – у Сполучених Штатах Америки та Туреччині до 52 % – у Швеції [10, с. 108].

Існування такого показника оподаткування в Україні дає підстави стверджувати, що проблема зменшення податкового навантаження на плат-

¹ Наук керівник: проф. М.А. Козоріз, д-р екон. наук – ІРД НАН України

ників податків потребує якнайшвидшого вирішення. Крім цього, актуальність запропонованої проблематики також обумовлена і проведенням в Україні податкової реформи, яка попри інші суперечності української податкової системи має вирішити і проблему надмірного податкового навантаження.

Невирішені складові проблеми. Виникає потреба докладніше зупинитись на розгляді окремих аспектів реформування оподаткування фізичних осіб, оскільки на шляху реалізації прийнятих нововведень виникає низка практичних вад і перешкод, які не врахував законодавець під час прийняття Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р. [2], який набрав чинності 1 січня 2004 р.

Закон, крім багатьох нововведень у сфері оподаткування фізичних осіб, передбачає відмову від прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб з максимальною ставкою 40 %, яка діяла відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян" від 26 грудня 1992 р. [3] та встановлення єдиної ставки оподаткування сукупного місячного (річного) доходу обсягом 15 %, а на період з 1 січня 2004 р. до 31 грудня 2006 р. визначалася обсягом на рівні 13 %.

Зважаючи на те, що надходження до державного бюджету від податку на доходи фізичних осіб становить значний обсяг дохідної його частини, Законом передбачено компенсувати бюджетні втрати, спричинені зниженням податкової ставки податку, шляхом розширення бази оподаткування. Зокрема, до бази оподаткування Законом віднесено доходи фізичних осіб у вигляді доходів, отриманих від продажу та надання в оренду рухомого й нерухомого майна, доходів у вигляді активів, що передаються у спадщину, а також відсотків за борговими вимогами чи зобов'язаннями, які випустив резидент тощо.

Розширення бази оподаткування, поряд із позитивним бажанням законодавців компенсувати втрати дохідної частини Державного бюджету, зумовлені зниженням податкової ставки податку на доходи фізичних осіб, та забезпечити фінансування повністю державними витратами, має і низку негативних наслідків, що не були враховані під час розроблення та прийняття Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р.

Зупинимося докладніше на певних питаннях оподаткування доходів фізичних осіб на прикладі оподаткування доходів фізичних осіб у вигляді відсотків за борговими вимогами чи зобов'язаннями.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Цивільного кодексу України [1] відсотки, зокрема, можуть нараховуватися з різних підстав (табл. 1).

Відповідно до Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" оподаткуванню підлягають такі види відсотків, отримані платником податку (табл. 2):

Варто проаналізувати проблемні питання, які виникають у процесі оподаткування відсотків відповідно до норм зазначеного Закону України.

По-перше, Закон передбачає, що доходи фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками й ощадними (депозитними) сертифікатами оподатковують за ставкою 5 % від об'єкта оподаткування. Тому варто звернути увагу, що пункт 1.3 статті 1 Закону [2], який закріплює перелік доходів фі-

зичних осіб, що підлягатимуть оподаткуванню відповідно до Закону, не містить такого об'єкта оподаткування, як доходи у вигляді відсотків за депозитними вкладками й ощадними (депозитними) сертифікатами. Натомість зазначений пункт (п. 1.3) Закону "Про податок з доходів фізичних осіб" відносить до об'єкта оподаткування доходи фізичних осіб у вигляді "відсотків за борговими вимогами чи зобов'язаннями".

Табл. 1. Підстави нарахування відсотків відповідно до Цивільного кодексу України [1]

Цивільно-правовий договір	Ситуація, в якій провадиться нарахування відсотків	Стаття ЦК
Договір купівлі – продажу	У разі протермінування оплати товару продавець має право вимагати оплати товару та сплати відсотків за користування чужими грошовими коштами.	692
	На суму попередньої оплати нараховують відсотки відповідно до статті 536 цього Кодексу від дня, коли товар мали передати, до дня фактичного передання товару покупцеві або повернення йому суми попередньої оплати. Договором може бути встановлений обов'язок продавця сплачувати відсотки на суму попередньої оплати від дня отримання цієї суми від покупця.	693
	Якщо покупець протермінував оплату товару, на протерміновану суму нараховують відсотки відповідно до статті 536 цього Кодексу від дня, коли товар мав бути оплачений, до дня його фактичної оплати.	694
Договір ренти	За протермінування виплати ренти платник ренти сплачує отримувачеві ренти відсотки.	736
Договір позики	Позикодавець має право на отримання від позичальника відсотків від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Обсяг і порядок отримання відсотків встановлюються договором. Якщо договором не встановлений обсяг відсотків, їхній розмір визначають на рівні облікової ставки НБУ.	1048
Кредитний договір	За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки.	1054
Договір банківського вкладу	За договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї.	1058
Договір ощадного (депозитного) сертифікату	Ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на отримання з плином встановленого терміну суми вкладу та відсотків, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.	1065
Договір банківського рахунку	За користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк сплачує відсотки, суму яких зараховують на рахунок.	1070

Табл. 2. Оподаткування доходів у вигляді відсотків [2]

Вид доходу платника податку у вигляді відсотків	Ставка податку
• відсоток на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок (зокрема картковий рахунок); • відсотковий або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; • відсоток на вклад (внесок) до кредитної спілки; • інвестиційний дохід, який виплачує компанія, яка управляє активами інституту спільного інвестування; • дохід за іпотечним сертифікатом участі, іпотечним сертифікатом з фіксованою дохідністю; • дохід за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю; • дохід, який виплачує управитель фонду фінансування будівництва; • дохід учасника фонду банківського управління;	5 %
• відсотки на облігації; • інші відсотки (дисконтні доходи), які нараховують не на банківський депозит, вклад до небанківських фінансових установ і депозитний (ощадний) сертифікат.	15 %

Враховуючи той факт, що чинне законодавство не наводить визначення поняття "боргові вимоги" та не дає виключного переліку вимог, які мають розглядатися як "боргові", припускаємо, що законодавець у цьому випадку вживає поняття "відсотки за борговими вимогами чи зобов'язаннями" та "відсотки за депозитними вкладами та ощадними сертифікатами" у синонімічному значенні. На користь запропонованого припущення свідчать і положення пункту 9.2 статті 9 Закону, який регламентує особливості оподаткування доходів фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладами та ощадними сертифікатами. При цьому доцільно врахувати, що зазначений пункт має назву "Оподаткування відсотків", однак не зазначається яких саме.

З огляду на неточність нормативного визначення переліку доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, і суміщенням понять "відсотки за борговими вимогами чи зобов'язаннями" та "відсотки за депозитними вкладами та ощадними сертифікатами", виникають логічні запитання, на які Закон не дає чіткої та однозначної відповіді. За якою ставкою будуть оподатковуватись інші "відсотки за борговими вимогами чи зобов'язаннями" крім "відсотків за депозитними вкладами та ощадними сертифікатами"?

Так, порівняно невеликі (порівняно з відсотками за депозитними вкладами та ощадним и сертифікатами) банківські відсотки нараховуються на поточні рахунки фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Очевидно, що такий дохід фізичної особи не підпадає під категорію доходів у вигляді "відсотків за депозитними вкладами чи ощадними сертифікатами", а відтак він зараховується до загального річного оподаткованого доходу і повинен оподатковуватися за загальною ставкою обсягом 15 %. У цьому випадку вочевидь простежується порушення одного з основних принципів формування вітчизняної системи оподаткування – принципу справедливості, оскільки більші доходи (доходи у вигляді відсотків за депозитними вкладами чи ощадними сертифікатами) оподатковуються за меншою ставкою 5 %, а порівняно

менші доходи (банківські відсотки за поточними рахунками) оподатковуються за вищою ставкою 15 %.

Варто зазначити, що залежно від форми відсотків, нарахованих на користь платника, різними будуть не лише ставки податку з доходів фізичних осіб, а й момент набрання чинності відповідними положеннями Закону про доходи. Прикінцевими положеннями Закону передбачено, що п.9.2 Закону в частині оподаткування відсотків за депозитними вкладками чи ощадними сертифікатами набуває чинності з 1 січня 2010 р. Щодо інших видів відсотків (наприклад, відсотків за облігаціями), то норми Закону щодо їх оподаткування почали діяти з 1 січня 2004 р.

Вирішити окреслену ситуацію зможе доповнення переліку доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню (п. 1.3 ст. 1 Закону), такими об'єктами, оподаткування яких передбачено змістом положень Закону, а саме:

- 1) відсотків за депозитним вкладом у банк чи небанківську фінансову установу відповідно до Закону (крім страховиків);
- 2) відсотковий або дисконтний дохід за ощадним (депозитним) сертифікатом.

По-друге, негативним моментом віднесення до об'єкта оподаткування доходів фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками чи ощадними сертифікатами є законодавча неврегульованість механізму податкового контролю за дотриманням податкового законодавства податковими агентами. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" передбачає, що податкові агенти, якими в цьому випадку виступатимуть банки й інші небанківські фінансово-кредитні установи, будуть зобов'язані під час виплати відсотків на користь платників податку – фізичних осіб нараховувати, утримувати та вносити до бюджету утриманий ними податок обсягом 5 % від суми здійснюваних ними "відсоткових" виплат.

Стосовно форми податкової звітності Закон зазначає, що податковий агент зобов'язаний надати у встановлені терміни податковий розрахунок загальної суми нарахованих відсотків та загальної суми утриманих з них податків у складі податкової декларації з податку на прибуток підприємств. При цьому інформація щодо окремого вкладу (депозиту) фізичної особи, суми нарахованих на нього відсотків, а також відомостей щодо такої фізичної особи – вкладника не будуть надаватись податковим органам. І це, на нашу думку, є закономірним явищем, оскільки зазначені відомості про вкладника становлять банківську таємницю і розголошенню не підлягають у будь-якому випадку. З огляду на це, виникають запитання: яким чином податкові органи реалізовуватимуть покладені на них завдання щодо перевірки правильності, достовірності, повноти та своєчасності перерахування податковими агентами суми податків, утриманих під час виплати відсотків за депозитними вкладками фізичних осіб, якщо інформація щодо таких депозитних вкладів, суми нарахованих на них відсотків, а також відомостей щодо вкладників не будуть надаватися? Та чи не створить запропонована в Законі форма звітності сприятливого підґрунтя для порушення податкового законодавства податковими агентами й ухилення від оподаткування зазначеного доходу фізичних осіб?

По-третє, у Законі України "Про податок з доходів фізичних осіб" не врегульовано порядок обчислення, нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками в банках чи небанківських установах, що перебувають за межами території України, тобто нерезидентами. Пункт 9.2 статті 9 Закону [2], який регламентує відносини адміністрування податку на доходи фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками стосується лише тих відсотків, які нараховані за вкладками у банках та небанківських фінансових установах, які перебувають на території України. А стаття 2 цього ж Закону передбачає, що платниками податку на доходи фізичних осіб є резиденти, які отримують доходи з джерелом їх походження як на території України, так і за її межами. І знову постає запитання: чи буде оподатковуватись дохід фізичних осіб, отриманий у вигляді відсотків за депозитними вкладками у банках та небанківських фінансових установах, що знаходяться за межами території України? Якщо так, то яким чином та на якій правовій підставі податкові агенти – нерезиденти будуть нараховувати, утримувати і вносити до державного бюджету України податок на доходи фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками? Якщо ж доходи фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками у банках чи небанківських фінансових установах, розташованих за межами території України, не підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб, то це спричинить нормативне закріплення дискримінації платників податків залежно від місця знаходження джерела виплати даного виду доходів фізичних осіб та порушення одного з основних принципів побудови системи оподаткування в Україні – принципу рівності та недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, який закріплено в Законі України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 р. [134].

По-четверте, віднесення Законом доходів фізичних осіб, отриманих у вигляді відсотків за депозитними вкладками в банках чи небанківських фінансових установах, до об'єктів оподаткування, не відповідає засадам державної грошово-кредитної політики України. Зусилля Кабінету Міністрів України та Національного банку України сьогодні спрямовані на збереження вже вкладених і залучення подальших заощаджень населення до банківських і фінансово-кредитних установ, оскільки такі заощадження є досить потужним фінансовим ресурсом, який на цей час використовують в Україні не в повному обсязі. Оскільки банківські та інші фінансово-кредитні установи не користуються довірою у населення, а відсоткові ставки за депозитними вкладками є сьогодні невисокими, у населення відсутня мотивація до інвестування тимчасово вільних коштів у банківську систему України. Саме за такої ситуації введення податку на дохід фізичних осіб у вигляді відсотків за депозитними вкладками та ощадними сертифікатами не тільки не сприятиме підвищенню мотивації населення до інвестування власних тимчасово вільних коштів в економіку України, але й перекреслить усі зусилля Кабінету Міністрів України та Національного банку України щодо залучення коштів населення до української банківської системи.

Висновки. Проаналізувавши викладене, із впевненістю можна стверджувати, що зменшення податкового навантаження шляхом віднесення до об'єктів оподаткування поряд з іншими доходами фізичних осіб доходів у вигляді відсотків за депозитними вкладками внесе в, і без того складну та суперечливу вітчизняну систему оподаткування, ще більше незрозумілості, адже чинна редакція Закону "Про податок з доходів фізичних осіб" у частині оподаткування вказаних вище доходів фізичних осіб є вкрай непристосованою до практичного застосування в реальних умовах. Це обумовлює потребу внесення відповідних змін до цієї редакції Закону, що, своєю чергою, є порушенням принципу стабільності української податкової системи та зумовлює її подальше ускладнення.

Керуючись викладеними обставинами, доцільно вилючити з переліку доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, доходи у вигляді відсотків за депозитними вкладками та ощадними сертифікатами, оскільки:

- 1) економічний ефект від запровадження оподаткування доходів є надзвичайно малим і не зможе відігравати істотну роль у наповненні дохідної частини Державного бюджету України;
- 2) негативні наслідки, зумовлені фінансово-економічною кризою в Україні та загалом у світі та стосуються відтак коштів населення з банківської системи України та можливого доступу податкових органів до інформації про рахунки фізичних осіб, яка є банківською таємницею, можуть мати ефект вибухівки сповільненої дії [5].

Альтернативою зазначеному розширенню бази оподаткування для компенсації втрат дохідної частини державного бюджету від запровадження запропонованих змін можна розглядати скорочення державних видатків. Звичайно, таку ідею не можна назвати новою, оскільки вона є однією з аксіом державної податкової політики та закономірностей функціонування будь-якої із систем оподаткування. На нашу думку, джерелом економії державних видатків варто вважати наявний в Україні порядок адміністрування податків у напрямі спрощення, достатності, доцільності та мінімізації витрат на її здійснення.

Література

1. Цивільний кодекс України № 889-IV від 16 січня 2003 р. № 435-IV.
2. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" № 889-IV від 22.05.2003 р.
3. Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.92 № 13 "Про прибутковий податок з громадян".
4. Бурденко І.М., Кравченко О.В. Аналіз стану й напрямки розвитку податкової системи України та її вплив на зростання економіки // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4(70). – С. 67-73.
5. Доходи від депозитів на оподатковуються // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 11. – С. 14.
6. Карпінський Б.А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння : монографія. – Львів : Вид-во "Логос", 2005. – 496 с.
7. Користін О.Є. Межа податкового навантаження: макроекономічний аспект // Фінанси України. – 1998. – № 2. – С. 82-89.
8. Ластовецький А. Організаційно-правові засади адміністрування податків // Право України. – 2003. – № 11. – С. 37-40.
9. Лашак В. Удосконалення системи прямого оподаткування в Україні // Фінанси України, 2004. – № 11. – С. 26-32.
10. Печуляк В.П. Державна податкова політика в Україні: організаційно-правові аспекти здійснення : монографія. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2005. – 157 с.